

ПРОБЛЕМИ МОВНОГО СПІЛКУВАННЯ У ВИЩІЙ МЕДИЧНІЙ ОСВІТІ

В.П. Стусь, В.В. Єхалов, С.І. Бараннік, М.М. Моїсеєнко, І.А. Романюта

ДЗ «Дніпропетровська медична академія МОЗ України»

Важливим складником особистості лікаря є мовна культура. Від мистецтва мовного спілкування багато в чому можуть залежати і наслідки лікування. Як доводить медична практика та саме життя, слово й ранило, і лікує. Тому медичний працівник має володіти мовною культурою: вміти добирати мовностилістичні засоби і прийоми відповідно до умов і цілей спілкування, передаючи певний психокультурний контекст [1].

Неодноразово було визначено, що останнім часом у середовищі студентів та інтернів медичних вищих навчальних закладів культура мови прогресивно знижується. Більшість з них не можуть правильно сформулювати не тільки відповідь, але й питання. Викладач по окремих словах і просторікуванню здогадується, що майбутній фахівець знає відповідь, але не може це висловити. Такі складнощі з'явилися менш десяти років тому, але небезпечна спрямованість до деградації мовного спілкування в цьому середовищі чітко окреслилася протягом кількох останніх років. При такій динаміці вербальний контакт між людьми буде прогресивно слабшати, його замінять сучасні технології. Освітяни констатують: юнакам, які мало читають, все складніше висловлювати свої думки. У них абсолютно немає розуміння, що читати просто необхідно. У результаті суспільство деградує, як визначає педагог і громадський діяч, Герой України В.С. Брюховецький (2011). Але причина далеко не у глобальному поширенні в світі Інтернету та не у перенесенні тексту на електронні носії, як вважає багато дослідників (О. Грекова, 2016). Живе спілкування між людьми поза виробничими умовами та навчанням перетворилося на електронне. Довготривале перебування у статичній нефізіологічній позі породжує у молоді безліч порушень здоров'я, а гаджети та віртуальні ігри замінюють їм реальне життя. Письмові повідомлення в більшості випадків передаються з граматичними помилками (вважається, що це не має значення, аби був сенс). Це – рядовий момент пізнавальної діяльності «людей екрану». «А мораль звідси така: думай про сенс, а слова прийдуть самі!» (Л. Кер-

ролл). Але визначення контексту – це певний досить серйозний розумовий процес, чи здатний кожний сучасний суб'єкт навчання його подолати? Дипломні та курсові роботи пишуться на базі інтернет-ресурсів, нерідко за технікою «paste-sору», хоча з більшої кількості тем у бібліотеках є різноманітні, краще сконструйовані джерела, надається безкоштовна методична допомога [2].

Чи прийде культура спілкування до символізму? Про це говорити ще рано, проте проблема кліпового (фрагментованого) сприйняття інформації вже далеко не міф, а суворе реальність. Невже цього буде достатньо для медичної діяльності? Як лікар збирається спілкуватися з пацієнтом, збирати анамнез та й просто поспівчувати? Кліпове мислення повільно, але впевнено витісняє медичну деонтологію з лікарської практики [3]. Персонаж М.М. Зоценко «лікпом» говорить: «... я більше люблю, коли до нас хворі надходять у несвідомому стані. Принаймні, тоді їм все до смаку, всім вони задоволені й не вступають з нами у наукові суперечки». Оповідання було написано 85 років тому, а проблема досить свіжа.

Професія лікаря, яка пов'язана з безпосередньою взаємодією з різними людьми, вимагає певних знань і навичок поведінки в різних ситуаціях, готовності до цих ситуацій (у тому числі конфліктних), розвитку комунікативної грамотності. Лікар викликає довіру у хворого, якщо він гармонійний як особистість та дотримується культури спілкування, принципів медичної деонтології [1, 4, 5]. Для цього потрібні збереження і подальший розвиток всіх необхідних для лікарської професії особистісних якостей і психоемоційних властивостей (Климова О.М. та спів., 2015).

Мовно-культурний розвиток особистості базується на літературній спадщині багатьох поколінь: читання книг розширює словниковий запас і грамотність людини, вчить людей формулювати свої думки і осягати сенс сказаного іншими людьми, створює можливості подати власні думки більш барвисто і обгорнути емоції у більш вишукану словесну оболонку.

Читаючи авторів, які добре пишуть, звикаєш добре говорити (Ф. Вольтер).

Ми не можемо погодитися з твердженням, що читання це «розважала», пасивне сприйняття інформації. Віддаючи перевагу порадам від колег та Google, кейсам від бізнес-тренера, «клаптевим» (тобто фрагментованим) знанням, зустрічам у ресторанах та таке інше, член суспільства відкрито зізнається у своєму кліповому мисленні, доцільність якого в сучасному суспільстві дещо перебільшена.

Читання – найважливіший засіб збереження інтелектуального та культурного потенціалу суспільства, сукупності знань та істотного фактора соціокомунікативного розвитку людини, як засобу збільшення морального потенціалу [2, 6]. Психолог В. Ніл порівнює глибоке читання з гіпнотичним трансом. Коли книга людині подобається, її темп читання сповільнюється. Поєднання швидкого декодування слів з неспішним просуванням сторінкою дозволяє читачеві збагатити цей процес роздумами, аналізом, власними спогадами, ніби між читачем та автором виникає певний ментальний зв'язок.

Отримання інформації – лише одна сторона читання, яке є творчим процесом вилучення контексту. Інтернет – це тільки швидкісний ресурс, тоді як книга – джерело думок та хвилювань (О. Проценко, 2015). Коли мозок сприймає деталі, алюзії та метафори, до розумового процесу залучаються ті ж його структури, що й при подіях у реальному житті. Цього не відбувається, якщо людина використовує «кліпові» джерела (комікси), або тривало перебуває на сайті світської хроніки, хоча цей процес теж можна назвати читанням.

Роботу з літературою часто пов'язують з підвищенням рівня креативності. Коли читаєш розумні слова інших, до голови приходять власні доцільні думки (М. Лашков). Доведено, що люди, які займаються цим регулярно, менш консервативні й не відчують себе ніяково через двозначності. Вони більш творчі й вільні. Література та спілкування нероздільні [2], читання книг породжує емпатію – невід'ємну складову медичної деонтології (Н. Гейман, 2014 року). За даними дослідження, проведеного в University of Sussex (Великобританія, 2009), цей процес дозволяє на 68% знизити рівень стресу. Це більше, ніж при прослуховуванні музики або під час прогулянки. Робота з книгою покращує зв'язок між клітинами головного мозку, що знижує ризик розвитку деменції і хвороби Альцгеймера, сприяє збільшенню тривалості життя (Rush University Medical Center USA, 2013).

Які ж шляхи вирішення проблеми відродження інтересу до літературних джерел у нащадків «найбільш читаючої у світі країни»? У 80-ті роки минулого століття на засіданнях співробітників кафедри кожен клінічний ординатор, аспірант або здобувач щоразу нарівні зі своїми професійними та науковими досягненнями повинен був доповісти, яку книгу прочитав, яку п'єсу (фільм, тощо) подивився. На жаль, зараз така практика втрачена.

Результати опитування «Читання в Україні», проведеного Центром економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова, свідчать про те, що 31% жителів України ніколи не читають книг. За даними Всеросійського центру вивчення громадської думки, таких 35% росіян [2]. У Нідерландах і Південній Кореї принципово не читають книг по 16% населення, у Бельгії – 14%, у Канаді, Франції та Японії – по 11% у кожній. Рівень економічного й соціального розвитку цих країн свідчить про те, що на наведені цифри слід звернути увагу.

Найбільш поширеним видом дозвілля громадян визнано перегляд телевізійних передач, друге та третє місця за популярністю поділяють ЗМІ (в тому числі інтернет-ЗМІ) і активність у соціальних мережах, на четвертому місці – радіо, на п'ятому – читання книг (Ukrainian Reading and Publishing Data, 2018). На жаль, люди настільки зосередилися на продуктивності та оптимізації виробничих процесів, що здебільшого звертаються до джерел, які так чи інакше стосуються їх роботи (Н. Гейман, 2013). Більше за інших читають працівники освіти, науки, охорони здоров'я, культури, ЗМІ (О. Зеленина, 2018).

Аналіз проведеного нами анонімного анкетування показав, що студенти у порівнянні з лікарями-інтернами більше схильні отримувати інформацію через наочну демонстрацію матеріалу, проте їм важко відокремити раціональну інформацію від загальних положень, що забieraє багато часу при роботі зі спеціальною літературою. Незважаючи на достатню прихильність до використання новітніх комп'ютерних технологій отримання інформації (72% проти 49% у лікарів-інтернів), більшість студентів люблять читати книги (95% проти 75% у лікарів-інтернів), зміст яких вони краще запам'ятовують (79% проти 66%) і намагаються зробити записи для подальшого використання (93% проти 75%) [7]. Залежно від вузької спеціалізації нами було виявлено, що охоче читають лікарі-інтерни 1-го року навчання за спеціальністю «урологія» – 77%, «анестезіологія» – 75%, «стоматоло-

гія» – 63%, але працюють вони зі спеціальною літературою значно частіше.

Опитувані молоді колеги часто пояснюють відсутність бажання читати книги (навіть за фахом) тією обставиною, що їм важко довго зосереджуватися на контексті, до голови приходять різні інші думки, здебільшого – про власні проблеми. У дослідженні Л.М. Юр'євої зі спів. (2019) за шкалою особистісної тривоги у студентів нашої медичної академії були отримані такі результати: у 14% учасників визначався низький рівень особистісної тривоги, у 45% – помірний рівень, а 41% оцінили свій рівень особистісної тривоги як високий [8]. Окремим студентам важко вчитися і часу для «стороннього» читання у них не вистачає [9]. Нами виявлено, що книголюбство у інтернів, які навчаються на бюджетній основі, у середньому на 17% вище, ніж у «контрактників». Можливо, причина полягає в тому, що останні більш активно зайняті зароблянням грошей на навчання і їм не до книжок? Недолік сну та перевтома – передуючі фактори неможливості сконцентрувати увагу при читанні.

Одна лікар-інтерн так описала свою проблему: «У мене є нова книга, друзі дуже рекомендують її прочитати. Я починаю спочатку вже вчетверте або вп'яте: якщо я відволіклася, то ніяк не можу згадати, хто кого кохав, чи хто кого зрадив». У наявності – переважання стійкого фрагментарного типу засвоєння інформації (виграючи в кількості, втрачаємо в якості). Інтерес – один із засобів, що допомагають людині зосередитися. Там, де бажання та мотивація відсутні або мало виражені, виникає байдуже ставлення до справи, а звідси – пригнічення уваги та неякісний результат.

Кабінет Міністрів України у 2019 році виділив на фінансування діяльності Українського інституту книги 145 млн. гривень. Основним завданням інституту є заохочення українців до читання, підтримка видавців, а також популяризація українських книг за кордоном. Розвитку культури читання активно сприяють процеси вдосконалення технологій електронних інформаційно-пошукових систем і комунікативних засобів зв'язку [10]. У 2018 році стартував проект «Слухай» – бібліотека аудіокниг українською мовою (О. Щур, 2019). Прийдешня інформаційна цивілізація зобов'язує звернутися до проблем інтернет-читання і формування нового типу читача, який опановує навички спілкування з новими пристроями – електронною книгою, аудіокнигою, тощо. За деякими оцінками, паперові носії вибирають приблизно 60% громадян,

а близько 40% людей перейшли на гаджети (О. Грекова). З погляду на складність переходу до нових засобів комунікації, важливо зберегти розумний баланс між повагою до традиційної книги та захопленням інноваціями інтернет-читання та екранної культури.

Вирішенню проблеми може посприяти заборона оформлення студентами рефератів, текстів доповідей, курсових робіт у друкованому або електронному вигляді, тільки – рукописний текст (це обов'язкова умова для тих, хто навчається на наших кафедрах). В іншому випадку, створюється сукупність не пов'язаних між собою окремих фрагментів, висмикнутих з електронного джерела без їх розумового осмислення, і як результат: «в анамнезі аденомектомія двічі» замість «двоетапна операція», та таке інше.

Читання потрібно пропагувати та заохочувати. Головний принцип – не змушувати, а зацікавлювати, тобто спонукати іншу людину задуматися, сприяти їй у пошуку життєвого рішення, яке може відрізнитися від нашого (В. Гурковський, 2019). Проводячи заняття та тренінги, ми додаємо до процесу навчання певну «родзинку», яка повинна бути досить вишуканою, щоб викликати в учнів бажання критично ознайомитися з літературним твором і зробити відповідні висновки. Наприклад, загальновідомо, що смерть Дездемони настала з причини механічної асфіксії, але це не відповідає дійсності, чому? Опісля злочину мавра (переклад І.І. Стещенко) нещасна промовляє: «Прощай!.. Отелло доброго вітай... Прощай!» (Вмирає). Погодьтеся, що жертва задушення чи навряд вступить до діалогу, а якщо вже заговорить, то, очевидно, не помре після проголошення реплік. Так що шекспірівський варіант виглядає абсолютно нереалістично. Навпаки, зарізана дружина (переклад Б.Л. Пастернака) цілком може ще протриматися деякий час, достатній для передсмертних слів. Слухачам рекомендується внести поправки до літературного твору з точки зору лікаря невідкладної допомоги. Така методика досить приваблива, викликає інтерес до літературного твору, а можливість «уштрикнути» класика – неабиякий азарт. Інтерни кафедри терапевтичної стоматології запропонували свою професійну інтерпретацію уривків творів А.С. Некрасова та Л.А. Кассіля на «Brain-Ring Брейн-Ринг зі стоматології» НМУ ім. О.О. Богомольця (2020). Аналогічні конкурси щоосені влаштовують інтерни за фахом «анестезіологія» при святкуванні Дня ефірного наркозу.

Наближається час, коли кожен пацієнт матиме право вибирати собі лікаря. І хоч колега

буде неперевершеним професіоналом, якщо він «двох слів зв'язати не може», то «пасти йому задніх», що відгукнеться, в першу чергу, на його матеріальному становищі. Наприкінці, від уміння лікаря володіти словом, рівня його мовної культури залежить його професійна компетентність. Це допомагає не тільки спілкуватися з людьми набагато ефективніше, а й швидше досягати успіху в кар'єрному плані (Т.Ф. Матвеева, 2014). Люди, які читають книги, завжди будуть керувати тими, хто дивиться телевизор (Ф. Жанліс).

Потрібно встановити чіткі та досяжні цілі й критерії оцінювання процесу. Щоб практична діяльність по підвищенню мотивації різних груп населення до читання набула скоординованого, цілеспрямованого характеру, необхідні методи-ки і технології, що базуються на наукових досягненнях (С.Н. Лютов, 2012).

Список літератури

1. Мединська А.В., Коноваленко С.О. Особливості вербального спілкування медичного працівника і хворого. *Медсестринство*. 2016. № 2. С.13–20.
2. Воронцов А.В. Чтение как социальная проблема. *Вестник Герценовского университета*. 2009. С. 24–33.
3. Єхалов В.В., Самойленко А.В., Романюта І.А., Бараннік С.І. Клінічне та «кліпове» мислення у лікарів-інтернів. *Український журнал медицини, біології та спорту*. 2018. Т. 3, № 1(10). С. 241–244.
4. Никоненко Ю.П. Клінічна психологія: навчальний посібник. К.: КНТ, 2016. 369 с.
5. Єхалов В.В., Клигуненко О.М., Муризіна О.Ю. Медична деонтологія очима лікаря за фахом «Загальна практика – сімейна медицина». *Сімейна медицина*. 2015. № 6. С. 33–35.
6. Галактионова Т.Г. Чтение как фактор культурной преемственности. *Гуманитарные проблемы современной цивилизации: VI Международные Лихачевские научные чтения*. СПб., 2006. С. 331–332.
7. Бараннік С.І., Єхалов В.В., Мізякіна К.В., Бараннік К.С. Еволюційні аспекти «кліпового мислення» у студентів-медиків та їх інтеграція у вищу медичну освіту. *Мат. міжнародної наук. конф. «Соціально-гуманітарні дослідження та інноваційна освітня діяльність»*. Дніпро: СПД «Охотнік», 2019. С. 435–438.
8. Юрьева Л.Н., Шустерман Т.И., Кокашинский В.А. Исследование распространенности тревожно-депрессивных симптомов среди студентов-медиков III–IV курсов и влияния их на уровень качества жизни. Развитие экспортного потенциала высшего образования: содержание, опыт, перспективы. *Материалы XI Междунар. учеб.-метод. конф. (Чебоксары, 2019)*. С. 340–344.
9. Рабінович Ю.А. Книга та літературні інтереси студентів. Харків, 2005. С. 129.
10. Льюда Л.М. Формування культури читання в аспекті збереження матеріальних носіїв інформації. *Інформаційний простір бібліотеки: польсько-український досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції*. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2017. С. 354–366.

Реферат

ПРОБЛЕМЫ РЕЧЕВОГО ОБЩЕНИЯ В
ВЫСШЕМ МЕДИЦИНСКОМ ОБРАЗОВАНИИ

В.П. Стусь, В.В. Ехалов, С.И. Баранник,
Н.Н. Моисеенко, И.А. Романюта

В последнее время уменьшается языковая
культура студентов, интернов. Некоторые студен-

Читання – це засіб. А мета – це освіта. Читаючи книги, осмислюючи їх, стикаючись з різними видами мистецтв, ми виробляємо спільні цінності, тобто при необхідності людям легше знайти спільну мову. За часів стрімких змін і реформ це особливо важливо, але знадобиться й в умовах стабільності (О. Щур, 2019).

З вищесказаного витікає, що культура мови в додипломній та післядипломній медичній освіті переживає важкі часи, її підміняє раціоналізм. Однак ефективність вербального спілкування в будь-якій сфері діяльності є важливим фактором вирішення проблем будь-якого рівня. Тому нехай нові форми отримання інформації хоч і будуть самими технологічними та прогресивними, культура вербального спілкування ніколи не втратить своєї актуальності у майбутньому.

Розкриття. Немає даних для розкриття.

Summary

PROBLEMS OF VERBAL COMMUNICATION
IN HIGHER MEDICAL EDUCATION

V.P. Stus, V.V. Yekhalov, S.I. Barannik,
N.N. Moiseenko, I.A. Romanyuta

Recently, the linguistic culture of students and
interns has been decreasing. Some students can not

ты не могут не только сформулировать ответ, но и поставить вопрос. Это связано с низким уровнем чтения среди молодежи. Живое общение превратилось в электронное. Сейчас формируется клиповое (фрагментарное) восприятие информации. Клиповое мышление вытесняет деонтологию из врачебной практики. Результаты опроса для «Чтения в Украине» проведены центром им. А. Разумкова свидетельствуют, что 31% жителей Украины никогда не читают книг. Анонимное анкетирование в среде врачей-интернов разных специальностей было проведено с целью определения причин дефицита языковой культуры. Это явление связано с прогрессирующим клиповым мышлением среди молодежи. Читают книги не все респонденты, предпочитая интернет-общение. Проведенное анонимное анкетирование студентов и интернов свидетельствуют, что студенты больше любят читать книги (95% против 75% у интернов). Книголюбие у интернов, которые учатся на бюджете на 17% выше, чем у интернов, которые учатся за контрактом. Чтение – это средство, цель – это образование. Сейчас культуру речи заменяет рационализм. Предложены пути решения проблемы.

Ключевые слова: языковое общение, клиповое мышление, чтение, культура.

Адреса для листування

М.М. Моїсеєнко

E-mail: niknikmoiseenko@gmail.com

only formulate an answer, but also ask a question. This is due to the low level of reading among young people. Live communication has turned into electronic. Now clip (fragmentary) perception of information is being formed. Clip thinking displaces deontology from medical practice. The results of the survey for «Reading in Ukraine» were conducted by the center im.O. Rozumkova indicate that 31% of the population of Ukraine never read books. Anonymous questioning among interns of various specialties was carried out in order to determine the causes of the lack of language culture. This phenomenon is associated with the progression of clip thinking among young people. Not all respondents read books, preferring online communication. Anonymous questionnaire Students and internships show that students are more likely to read books (95% versus 75% for interns). Book love among interns who study on a budget is 17% higher than that of contractors. Reading is a tool, the goal is education. Now culture speech replaces rationalism.

Keywords: language communication, clip thinking, reading, culture.

Надійшла 29.11.2019.
Акцептована 19.12.2020.